

Bahadur Aminian

NATION BUILDING – IZAZOVI NACIONALNOG IDENTITETA

Rezime

U prvom dijelu teksta dat je kratak osvrt na definiciju nacije, korijene i nastanak nacionalnih država te osnovne činioce njihovog nastanka. U nastavku autor raspravlja pitanje “Nation building-a”, njegove činioce, kao i prepreke koje stoje na putu formiranja i očuvanja nacije – države. U završnom dijelu teksta govori se o aspektima ovog pitanja i izazovima nacionalnog identiteta u bosanskohercegovačkom društvu.

Uvod

Potkraj osamnaestog stoljeća, događanjem Francuske revolucije međunarodni poredak pretrpio je velike promjene i nacija se javila kao najosnovniji državni i svjetski pojam. Imperije su postepeno prerasle u nove jedinice - nacionalne države. To je uzrokovalo da u 19. i 20. stoljeću nestanu dotadašnje imperije a pojave se nove jedinice. Na ovaj proces utjecao je i trend dekolonizacije i stjecanja nezavisnosti dotadašnjih kolonija od imperija u nestajanju. Tako da je u dvadesetom

stoljeću intenzivirano nastajanje novih jedinica za koje se tvrdilo kako je njihovo utemeljenje u novim “nacijama”. A sredinom ovog stoljeća broj ovih jedinica prešao je stotinu sedamdeset. Svakako, u ovom periodu su neke zemlje nastale i kao rezultat želje kolonijalnih zemalja i nekih svjetskih sila.¹

Činjenica da su u Istočnoj Evropi i Sovjetskoj Rusiji vladali specifični sistemi vlasti i imperije uzrokovala je da proces o kojem je riječ u ovom regionu nije išao prirodnim tokom, te se pad imperija na ovim područjima nije ni dogodio ili su vrlo brzo zamijenjene novim, dotada neuobičajenim oblicima. (Kontinuitet unije sovjetskih republika kao države koja se ne temelji na naciji nego tradiciji velike imperije, kao i primjer Jugoslavije, znači zadržavanje oblika državnog ustroja koji su u mnogim krajevima svijeta bili na zalasku). U drugoj polovini dvadesetog stoljeća postepeno se razvila ideja čije je provođenje u djelo značilo slabljenje nacionalnog elementa, pravdajući to razvojem komunikacija, urbanizacijom i općim tehnološkim razvojem društava. Tako je globalizam i nadnacionalni integrizam svojom pojavom zauzeo mjesto pojedinačnih nacionalnih ideja. Evropski integrizam i formiranje Europske unije također su vjesnici početka kraja nacionalnih ideja. Sljedbenici ideja marksizma su tvrdili kako je nacionalna svijest imanentna predsocijalističkim društvima, pa će širenje socijalizma neminovno donijeti i nestanak nacionalnih ideja.²

Bez obzira na rečene analize i predviđanja, raspad Sovjetskog saveza i Istočnog bloka izazvao je erupciju novih etniciteta, što je dovelo do opsežnih promjena u regionu. Raspad i podjela Sovjetskog saveza na petnaest novih država utemeljen je na novoaktueliziranim etnicitetima. Isto tako raspad bivše Jugoslavije i krvavi ratovi viđeni u posljednjoj deceniji dvadesetog stoljeća su izazvali temeljite promjene, dovodeći na scenu nove sklonosti i težnje, što je privuklo pažnju cjelokupne svjetske javnosti i odrazilo se na konstelaciju odnosa u ukupnom međunarodnom poretku.

¹ Marina Etlaury “Nation building”, Foreign Policy sep-oct 2002.

² Sverker Gustavson and Leif Levinceds, *New Teribalism* (London, Rautledge 1996.),

Promjene u Jugoslaviji i aktueliziranje nacionalističkih pretenzija tokom devedesetih godina izazvali su krvavi rat na ovim prostorima i ponavljanje genocida. Stravični zločini okončani su otporom žrtve i miješanjem međunarodne zajednice.

Nacija i njeni činitelji

Načelno, nacijom zovemo onu zajednicu (skupinu) ljudi koja se temelji na zajedničkom jeziku, porijeklu, etničkoj pripadnosti, kulturi, religiji, zajedničkoj povijesti i nadi u zajedničku budućnost.

Zajedničke historijske nedaće i poteškoće, te zajednički ponos i uspjesi, elementi su koji mogu značajno utjecati na jačanje duha zajedništva u jednoj takvoj skupini ljudi. Ova definicija i pored nastojanja da rasvijetli dimenzije i osnovne odrednice nacije, nije u stanju riješiti sve poteškoće na ovom planu i javlja se pitanje koji od navedenih elemenata ima veći značaj. Postoje tri osnovna gledišta o definiranju pojma nacije i elemenata nacionalnog identiteta:

1. Francuska teorija oslanja se na element formiranja vlade (države) od zajednice ljudi na određenom prostoru. Dakle, ova teorija temelji se na teritorijalnoj odrednici i ima praktične korijene, te predstavlja značajnu osnovu međudržavnih odnosa u međunarodnom sistemu.

2. Druga teorija, poznata kao "njemačka", temelji se na narodnosti i njenim odrednicama kao što su porijeklo, jezik, običaji i posebno "krvna veza". Ovakvo gledište posebno u prošlosti bilo je prihvaćeno od brojnih nacionalista i uzrokovalo je mnoge sukobe i ratove.

3. Treća teorija temelji se na "historijskoj volji za zajedničkim životom". Prema ovom gledištu, zajedničke povijesne sudbine ljudi koji žive u jednoj zemlji stvaraju zajednički im identitet koji se ne oslanja isključivo na porijeklo, rasu, jezik i sl...³

Ernest Renan o tome kaže: "Nacija nema rasno značenje, jer sve moderne nacije su mješovitog porijekla. Prošlost je pokazala kako su

³ Hamid Reza Džallalipour, *Howiyat-e melly wa aqwām-e irani dar asr-e bhizeš-e gomiyat-ha*, Madžale-ye sijaset-e kharedži No 72, p 1-13.

se granice između nacija stalno mijenjale. Nacija je jedno apstraktno, duhovno načelo. To je duh kojeg čine bogato zajedničko naslijeđe iz prošlosti i sadašnja volja i obaveznost na zajednički život.” Nacija je sudsko – administrativni produkt sa kolektivnim temeljem u državi u okviru kojeg se javlja suverenitet.

Pojam *nation-building*-a

Porastom važnosti uloge nacije u formiranju i uspješnosti države na međunarodnom planu i ostvarenju ciljeva stabilnosti i razvoja postepeno se nametnuo pojam izgradnje nacije (*nation building*) za mnoge zemlje kao vrlo važan prioritet i preduvjet za značajne aktivnosti na planu jačanja nacionalnog jedinstva, razvoja stabilnosti i spriječavanja unutrašnjih neprilika i nemira.⁴ Oslanjanje na “naciju” u ostvarenju državnih ciljeva i njena uloga u formiranju države primorali su vlade mnogih zemalja da ovaj temelj i ključno načelo svoje države učine što čvršćim. Za zemlje koje su izložene fizičkim napadima ili unutarnjim previranjima i nemirima ili za zemlje u nastanku, ovo pitanje ima još veći značaj.

Nation-building ustvari je proces tokom kojeg stanovnici nastanjeni na određenoj teritoriji počinju osjećati kako čine jednu jedinstvenu cjelinu i taj osjećaj pripadnosti okuplja ih u zajedničkom okviru. Kako se ovo pitanje tiče ljudske psihe i mentalnog sklopa, postoji potreba da se u svim historijskim razdobljima jača nacionalni osjećaj kod pripadnika jedne nacije. Proces nacionalnog stasavanja je kontinuiran pa čak i za one zemlje koje imaju dugu tradiciju državnosti i etniciteta. Jer uvijek postoje činioci slabljenja ili jačanja rečenog osjećanja i moglo bi se reći kako, i nakon okončanja procesa formiranja jedne nacije i dalje ostaju faktori njenog razvoja, ali i slabljenja.

U svakom slučaju, pojam nacije definira se uvijek na temelju kulturnog integriteta. Deklarisanje o zajedničkim nacionalnim osobenostima (historijsko i kulturno naslijeđe, običaji i tradicija, narodno jedinstvo...),

⁴ Pogledati: Charles Kupchanced, *Nationalism and nationalities in The New Europe*, U.S., Carnell University Press, 1996.

iako je u mnogim slučajevima (ustalom kao i drugi društveni elementi) vještačko i usvojeno, ipak može imati značajno psihološko uporište za nastanak osjećaja pripadnosti jednoj naciji.⁵ Proces nacionalne izgradnje (formiranja nacije) odvija se oslanjajući se na dvije vrste elemenata i činilaca:

1. Realni elementi poput porijekla, narodne pripadnosti, religije, kulture i sl.

Ovi, sasvim jasni i opipljivi, činioци mogu imati značajnu ulogu u nastanku, razvoju i evoluciji nacija.

2. Psihološki činioци

Iako su tzv. realni (konkretni) činioци i elementi nacije opipljiviji i jasnije izraženi, ipak se čini kako u nastanku, snaženju i očuvanju kontinuiteta jedne nacije značajniju ulogu igraju psihološki faktori.

Psihološki faktori: osjećaj zajedničke patnje i stradanja, kao i zajedničkih uspjeha, ponosa, dostojanstva i nade u zajedničku budućnost u mnogim slučajevima najznačajnije su utjecali na nastanak i očuvanje države. Zahvaljući upravo ovim faktorima neke zemlje ili nacije kojima realni nacionalni elementi nisu zajednički uspjele su prerasti u stabilnu naciju i državu. (npr. SAD, Švicarska). S druge strane, ima i onih nacionalnih zajednica koje su u pogledu realnih činilaca potpuno kompaktni (jedan jezik, narodnost pa čak i kultura i kulturna baština), ali egzistiraju u okviru različitih država i nacija. I ova činjenica potvrđuje nezanemariv značaj psiholoških elemenata. Obično u svakom pojedinačnom slučaju postoji jedan presudni integrativni faktor, bilo da se radi o porijeklu, nacionalnosti, historiji, zajedničkom postojanju i uspijevanju, zajedničkoj budućnosti i sl.

Nekada se proces nacionalne izgradnje odvijao putem "krvi i željeza", no danas više cilj nije nametnuti jedan zajednički identitet podijeljenom narodu nego stvoriti uvjete za formiranje država i njihovih vlada koje će

biti u stanju upravljati svojim teritorijem i omogućiti ljudima suživot bez obzira na međusobne razlike.⁶

IZAZOVI NACIONALNE DRŽAVE

U procesu *nation-buildinga* i vlastitog političko-ekonomskog razvoja, države se obično suočavaju i sa izazovima i krizama.

Sposobnost i uspješnost u savladavanju tih kriza i načinu pristupa njima imaju značajnu ulogu u sudbini te države, odnosno nacije.

Obično se govori o sljedećim krizama:

1. Kriza identiteta

Jedna od najznačajnijih odrednica svake nacije jeste homogenost i konsenzus oko jedinstvene definicije same zemlje među njezinim različitim slojevima. I koliko su razilaženja i različitosti u mišljenju u pogledu ove definicije veći i zategnutiji toliko se može smatrati kako se ta zemlja nalazi u kriznoj situaciji. Nerješavanje ovakvih kriza donosi još veće poteškoće za cijelu naciju ili državu.

Identitet općeg duha jedne zemlje ima veoma značajnu ulogu u očuvanju integriteta zemlje, stvaranju nacionalnog jedinstva i motivisanju ljudi na zalaganje radi dostizanja zajedničkih ciljeva i stvaranja pogodne atmosfere za ukupni razvoj zemlje.⁷

2. Kriza legitimiteta

Prethodna kriza više se odnosi na zemlju i naciju, a kriza legitimiteta uglavnom zavisi od vlade, odnosno njenog načina djelovanja. Vladajući aparat jedne zemlje mora od strane njenih stanovnika imati mandat za vođenje poslova te zemlje i odlučivanje o njenoj sudbini.

Što narod bude manje prepoznavao ovu osobinu kod vlasti, odnosno ako vlasti budu djelovale na način da ova osobina nije izražena, kriza legitimnosti time ima veće razmjere.

⁶ Marina Ottaway, op.cit.

⁷ Ibid. 8 str.

3. Kriza raspodjele

Politika se u suštini odnosi na raspodjelu vrijednosti i dobara u cijeloj zajednici. Način raspodjele dobara koja predstavljaju vrijednost za čovjeka (moć, novac, resursi,...) tj. narodno nezadovoljstvo tom raspodjelom, može uzrokovati tzv. krizu raspodjele.

4. Kriza utjecaja

Tri do sada spomenuta pitanja (identitet, legitimitet i raspodjela) određuju utjecaj vlade među svim slojevima zajednice i pad nivoa ovog utjecaja izazvan jednom od spomenutih kriza izaziva tzv. krizu utjecaja.

5. Kriza sudjelovanja

Nezadovoljstvo naroda, posebno u četiri spomenuta slučaja, izaziva osjećaj kako narod nema nikakvu ulogu u odlučivanju te završava potpunom ravnodušnošću i tzv. "krizom sudjelovanja".

Iz rečenog potpuno je vidljiva međusobna povezanost spomenutih faktora. Intenziviranje jednog od ovih faktora dovodi do njegovog prenošenja i na druge dimenzije. Tako, kriza identiteta kao jedan izuzetno važan činilac za svaku naciju je direktno ovisna o sposobnosti vlade da osujeti i kontrolira ostale krize.

Ukoliko vlada ne uspije na odgovarajući način pristupiti poteškoćama koje nastanu u društvu, tim može dovesti u krizu i samo pitanje nacionalnog identiteta.

SREDSTVA POSTIZANJA NACIONALNOG JEDINSTVA

Uz način rješavanja spomenutih kriza i suprotstavljanje elementima koji ih mogu izazvati, postoje i sredstva čije ispravno korištenje može imati veoma važnu ulogu u procesu *nation-buildinga*. Nacionalna zajednica može, oslanjajući se na ova sredstva, uspješno stići do nacionalnog jedinstva i integriteta.

1. Odgoj i obrazovanje

Odgojno-obrazovne institucije imaju odlučujuću ulogu u stvaranju (izazivanju) nacionalne homogenosti i usvajanju pojmova prihvatljivih za cijelu naciju. Dugoročno ove institucije, rasvjetljavanjem ili pisanjem nacionalne historije i upotrebljivih historijskih uspjeha, stvaranjem slike o neprijatelju, mogućim prijetnjama i opasnostima, ponosu, nacionalnim stradanjima stvaranjem svijesti o zajedničkoj budućnosti, stvaraju novu generaciju pripremljenu za život u ovoj nacionalnoj zajednici.

2. Radio, televizija i tiskani mediji

Uloga medija također je nezamjenjiva, a njihov značaj u današnjem svijetu je ogroman. Opsežan utjecaj među svim slojevima ljudske zajednice učinio je medije najznačajnijim kulturnotvornim činiocem današnje ljudske zajednice. Izuzetan je njihov utjecaj na proces izgradnje (formiranja) nacije, bilo da se radi o njihovoj upotrebi ili zloupotrebi. Benedikt Brederson o ulozi medija kaže: Nacionalna država (vlada) proizvod je "tiskanog kapitalizma".⁸

3. Vojska

Odbrana i čuvanje vlastitih granica također ima značajnu ulogu u izgradnji jedne nacije. A obično je duh nacionalizma u vojnim snagama više i izraženije prisutan nego drugdje. Razlog za to je prije svega u vrsti posla, odnosno službe koju vojnici obavljaju. Zatim u samoj obuci i obrazovanju vojnika, te kulturnoj (kulturološkoj) homogenosti vojske. Služenje vojnog roka i izvršavanje ove obaveze (u mnogim zemljama) stvara uvjete za odgajanje i potčinjavanje svome utjecaju mladih generacija i njihovih porodica u dugom vremenskom razdoblju.

⁸ Majkl Šadsen: *Kultura i reintegriranje nacionalnih društava* Madžaleje siyasete khavedži, zima 1994, str. 760.

4. Propaganda (psihološki rat)

Imajući u vidu značaj psihološkog momenta u cijelom ovom procesu sasvim je jasna značajna uloga propagande i tzv. psihološkog rata. U suštini, kultura je i najtransparentnija ali u isto vrijeme i najnejasnija snaga homogenizacije i integrirajući faktor društva. Uspješno korištenje ovog naizgled kontradiktornog faktora izravno ovisi o njegovoj uspješnoj propagandi.

5. Religija

Religija je uvijek imala sudbonosnu ulogu za države i narode, te i u procesu izgradnje nacije može imati veoma značajnu pozitivnu ili negativnu ulogu.

6. Historija i historijski mitovi

Kultura jednog društva uopće, kako na individualnom tako i na kolektivnom planu, dobroano ovisi o historiji i historijskim poukama i povijesnim junacima, mitovima i legendama koji osvjetljavaju uspjehe i neuspjehe zajednice, dobro i zlo.

7. Uloga jezika

Jezik je osnovno sudstvo jednog komuniciranja među ljudima i ima širok kulturni i politički značaj u društvu. Ernest Gelter kaže: "Danas je monopol na jezik u rukama države mnogo ubojitije oružje čak i od monopola sile."⁹

Nacije su u procesu svoga formiranja i kontinuiranog postojanja suočene sa velikim preprekama od kojih neke (nacionalističke težnje) djeluju separatistički u smislu nastojanja da se nacija podijeli na pojedine narodnosti, a druge su (globalizam) okrenute nadnacionalnim težnjama.

⁹ Isto, p. 762.

Prema velikom broju studija koje su rađene na ovu temu, da se zaključiti kako se nacija i nacionalizam oslanjaju na jednu konstruktivnu osobenost. Za mnoge nacije karakteristična je višestrukost identiteta. Tako su pripadnici jedne nacije istodobno odani svojoj narodnosti, kolektivnom identitetu, naciji i državi...¹⁰

U svijetu se danas nude različiti modeli uspješnog provođenja nacionalne (re)integracije. Među njima nalazimo i dijametralne suprotnosti uzrokovane različitim supstancijalnim i temeljnim odrednicama:

Model Njemačke i Japana - svoj današnji oblik ove nacije su dobile miješanjem stranih sila, po okončanju II svjetskog rata).

Model Švicarske gdje se radi o suživotu naroda sa različitim kulturama.

Model SAD-a, uzavreli kotao u kojem se nalaze pripadnici različitih rasa, naroda ..., a na čije formiranje je utjecao i rat za nezavisnost.¹¹

Model Irana kao uzor zajedničkog življenja različitih etničkih skupina utemeljen na tradiciji i zajedničkoj historiji sa svim njenim usponima i padovima. Svaki od ovih modela zavrjeđuje posebnu pažnju i ima vrlo značajna poučna iskustva.

***Nation building* u Bosni i Hercegovini**

Bosna i Hercegovina ima dugačku i vrlo specifičnu historiju. Za malo razdoblja u povijesti ove zemlje, pogotovo posljednjih stoljeća, moglo bi se kazati kako su bila doba stabilnosti i mira na ovim prostorima. Susreti i smjene civilizacija, regionalnih i vanregionalnih sila, različitih religija učinili su ovu zemlju prostorom stalnih nemira, ratova i agresija.

U geostrateškom pogledu ovaj region je mjesto susreta velikih imperija posljednjih stoljeća (Osmanska, Austrougarska) te triju velikih religija (islam, katolicizam i pravoslavlje). Ovi susreti i obimni sukobi u

¹⁰ Sumantra Base, *Bosnia after Dayton* (London, 2002.) p. 43.

¹¹ James Dubbin and others, *America's role in nation-building: from Germany to Iraq* (Santa

dugim razdobljima uzrokovali su nastavak suprotstavljanja i nemogućnost kontinuiteta jedne stabilne nacionalne države i rješenja sukoba.

Načelno, formiranje jedne nacije, države i državne vlasti odvija se u dužem vremenskom razdoblju kroz opsežno diskutiranje svih aspekata ovog problema (što je, uglavnom, zadaća društvene elite i intelektualnog sloja društva), nudeći načine zadovoljenja potreba zajednice. Međutim u Bosni i Hercegovini nije se javila prilika za takvo što. Ponovno ožvjljenje bh. državnosti u novom razdoblju odvijalo se u vrlo kratkom vremenu i bilo praćeno velikim sukobima i krizama, ne ostavljajući prostora za otvaranje opsežnog dijaloga i polučenje načelne suglasnosti oko temeljnih pitanja. Sve je u ovom periodu bilo potčinjeno nacionalnim sukobima i borbi političkih grupa. U vrlo kratkom periodu, nakon iščeznuća nametnutog "jugoslavenskog" identiteta, bosanska nacija ponovo ima zadaću definirati vlastiti identitet.

Kada je riječ o *bosanskoj naciji*, onda treba istaći da stanovnici ove zemlje imaju nekoliko zajedničkih odrednica koje se navode u definiciji pojma nacija: slavensko porijeklo, jezik, vrlo bliska kultura i običaji, život i naviknutost na život u određenom prostoru tokom stoljeća pa i zajedničke patnje i stradanja.¹² Ovaj narod ima tisućljetnu tradiciju zajedničkog življenja, koja seže u bosansko srednjovjekovlje.

Ova zajednička obilježja mogu biti čvrst predujam i kamen temeljac za integraciju i kontinuitet nacije jedne zemlje.

Spominjući različite teorije definicije nacije rekli smo kako francuska i njemačka teorija, po kojima se nacija temelji na teoriji, odnosno narodnosti i krvnoj vezi, imaju manje odlučujuću ulogu u odnosu na treću teoriju koja akcenat stavlja na tradiciju i duh suživota. Ako bismo u Bosni i Hercegovini za temeljnu odredicu državnosti uzeli narodnost i krvnu povezanost, na scenu bi stupile nacionalističke pretenzije pojedinih skupina i odvele zemlju u nove nemire i sukobe.

¹² Naprimjer, u prethodnom ratu koji je prije svega izazvan od strane zločinaca i sile izvan BiH, stradali su Bošnjaci, Srbi i Hrvati, pretrpivši teške rane čije zaliječenje bi moglo po-

Današnjom administrativno-sudskom strukturom formirana je zajednička vlada i sva nastojanja treba usmjeriti na formiranje jedinstvene države na temeljima općeg nacionalnog duha koji korijene ima u zajedničkom naslijeđu, tradiciji, historiji i tisućljetnom zajedničkom življenju na ovim prostorima, te želji za zajedničkim životom u budućnosti.

Dvojaki elementi i činioци izgradnje i učvršćenja nacije stvaraju uvjete za razvoj i evoluciju nacije, što treba biti prioritetom u državnim i nacionalnim planovima i čemu pažnju trebaju posvetiti i političke stranke, intelektualna elita i mediji ove zemlje.

Zajednički tzv. realni činioци poput porijekla, jezika i kulture, a važnije od toga i psihološki faktori nacionalnog integriteta, uz analizu iskustava drugih zemalja poput SAD-a, Švicarske, Irana i drugih, te njihova djelatna primjena u pravcu dokazivanja temeljne Bosne kao mjesta ujedinjenja i sloge različitih entiteta, stvaraju za Bosnu i Hercegovinu veoma povoljne uvjete. Što, ustvari, podrazumijevamo pod pojmom *nation building* u kontekstu reintegracije podijeljene bh. nacije i stvaranje efikasne državne strukture? U kojem kontekstu treba posmatrati bosanski identitet? U njegovom formiranju isprepliću se udjeli balkanskog, evropskog i globalnog identiteta.¹³ U sva tri slučaja, ekstremna stajališta prepreka su formiranju nacionalnog identiteta. Balkanski identitet je donedavno bio potpuno nepoznat pojam, dok se govorilo o istočnoevropskom identitetu. U tumačenjima evropskog i svjetskog identiteta i u Bosni i Hercegovini postoje neka ekstremna stajališta poput pristalica potpunog pozapadnjačenja i slijeđenja zapadnih vrijednosti, prije svega liberalizma. Još jedno stajalište može se okarakterizirati kao ekstremno a imanentno je socijalističkoj tradiciji i sljedbenicima Titove komunističke ideologije. I na koncu, ekstremni su i oni stavovi koju ističu pitanje etničkog porijekla i djeluju na izazivanju međuetničke mržnje dijeleći ljude na “naše” i “njihove”, pa je čak i religijska pripadnost dovoljan povod za neprijateljsko raspoloženje i težnje za podjelom zemlje.¹⁴ I ovaj stav je zapao u svojevrstan ćorsokak.

¹³ Robert Kaplan.

¹⁴ Više o ovome u: Dušan Bjelić and Obrad Sarić, *Balkan as Metaphor between globalization and fragmentation* Cambridge, Mit press, 2002.).

Nijedno od spomenutih stajališta nije u stanju riješiti kompliciranu bosanskohercegovačku krizu identiteta, već djelovanje njihovih eksponata dodatno usložnjava situaciju na ovom planu.

Jedno od pitanja važnih za uspješnost procesa formiranja i usavršavanja nacije – države jeste pitanje kontinuiranog egzistiranja (življenja) jedne nacije na određenom geografskom prostoru i postepeno, historijsko rješavanje problema i evolucija države u okvirima načela nezavisnosti. Ovome treba dodati i priznanje nacije od drugih kao jedne kompaktne zasebne cjeline. Danas je BiH zahvaljujući nastojanjima domaće političke i intelektualne elite i ukupnim međunarodnim okolnostima uspjela stvoriti izuzetnu priliku da se suprotstavi ovim problemima koji predstavljaju ozbiljnu prijetnju očuvanju njenog kontinuiteta. Ali još uvijek se čini da čak ni među elitnim slojem bh. društva ne postoji konsenzus oko nužnosti ovog pitanja. Ni intelektualna, ni politička elita, stranke i predstavnici naroda i zvaničnici nekoliko bosanskih vlada ne nalaze vremena za temeljitije promišljanje ovog problema niti nude strategiju njegovog rješavanja.

Odsustvo uspjeha i nemogućnost iznalaženja rješenja na ovom planu donekle je možda uzrokovano nedostatkom historijskog iskustva i odgovarajućeg dijaloškog okvira. U svakom slučaju, opći konsenzus oko ovog pitanja prvi je uvjet da se iskoristi prilika koja se pruža bh. društvu i tako stane na put destruktivnim prijetnjama.

Očuvanje kontinuiteta nacije-države kao najprioritetnije nacionalno pitanje suočeno je sa različitim izazovima. Bosna i Hercegovina je jedna od onih zemalja čiji pojedini narodi žive i u susjednim državama i mogu biti elementima potencijalne ili aktivne prijetnje cjelovitosti zemlje. Tako da se i dalje postavlja pitanje: Je li bosanska nacija ograničena samo na jednu etničku ili možda religijsku skupinu i treba li je prihvatiti u tom reduciranom obliku? Nameće se i pitanje u kojem pravcu su uprte oči nade ovdašnjih naroda i koliko oni svoju budućnost poistovjećuju sa budućnošću ove zemlje? A koliko su ozbiljne želje za pripajanjem drugim državama ili, eventualno, formiranjem nekih novih zajednica?

Oko trećine (1.200.000) stanovništva Bosne i Hercegovine izbjeglo je u druge zemlje, a polovina (1.800.000) populacije raseljena je širom

zemlje. Još nije okončan proces povratka. Naprotiv, čini se da teče vrlo sporo.¹⁵ Ljudi još uvijek nisu uspjeli povratiti povjerenje i naviku na suživot. Ekonomski problemi, nezaposlenost, neefikasnost birokratskog aparata, širenje kriminala i organiziranog kriminala sa internacionalnim karakterom, kratak ostanak na vlasti pojedinih vlada, nepostojanje adekvatnih dugoročnih programa na nacionalnom-državnom nivou, zapadanje u ćorsokak nekih nacionalnih projekata zbog sukoba interesa unutar organa odlučivanja, potčinjavanje državnih interesa onim stranačkim...- sve ovo uzrokovalo je zastoje u rješavanju temeljnih pitanja od državnog značaja i postizanju konsenzusa oko njih. Ubijanja, zločini i ratovi nalazili su svoje opravdanje u vremenima kad je nanošenje štete drugima donosilo korist. Čini se da je i posljednji rat u BiH pokazao da su ta vremena daleko iza nas. Plaćena je visoka cijena i ovo iskustvo ne treba zaboraviti. Ono je pokazalo da se samo zajedničkim naporima na temelju konsenzusa može graditi zajednička budućnost. A takvo pregnuće je zadaća i dužnost elite bosanskohercegovačkog društva.

Rekli smo kako su mnoga politička pitanja rezultat određenih preduvjerena i umišljaja koje je moguće mijenjati i prilagođavati određenim težnjama. Tako se jedan apstraktan pojam može staviti u službu ekstremizma i radikalnog nacionalizma i takvom interpretacijom društvenih kretanja pretvoriti drugog i drugačijeg u žrtvu. Takva nastojanja su viđena i svako njihovo ponavljanje polučit će opet iste ili slične rezultate i svaka od strana bit će žrtvom. Intelektualna i politička elita, stoga, mora preuzeti zadaću temeljitog rješavanja pitanja bh. nacionalnog identiteta, neutralizirati neka tradicionalna neprijateljstva, obratiti pažnju na sve bosanske mitove i legende, usvojiti krovne državne politike i tako stvoriti preduvjete za čvrst i trajan mir, stabilnost i integraciju svih građana ove zemlje u jednu, bosanskohercegovačku naciju-državu. Na tom putu nužno je djelovati i kroz odgoj i obrazovanje, medije, politiku, ekonomiju i sve pore društvenog života. U principu, pojava kriza, ratova i negativnih ekonomskih gibanja ima teže posljedice u društvima koja su postigla određeni

¹⁵ Heiko Bubholzo, *Ethnicity, Nation and nationalism in Bosnia and Herzegovina in The War and after* (Krakov, The center for european studies, 2002.).

stupanj razvijenosti. Ne tako davno i Bosna i Hercegovina mogla je biti zadovoljna ekonomskim pokazateljima razvoja, tako da i danas skoro jednoglasno građani ove zemlje govore o “dobrim predratnim vremenima”. Zato danas ekonomske poteškoće predstavljaju najbolnju tačku u životu građana ove zemlje. I u procesu integracije bh. društva u jedinstvenu naciju-državu vodeću ulogu ima ekonomski oporavak i obnova zemlje. Rješavanje problema društvene raspodjele, iskorjenjivanje različitih oblika nepravde i diskriminacije i uspostavljanje vladavine zakona temeljni su i ključni zadaci bh. vlasti i intelektualnih krugova.

I na koncu, formiranje onog zajedničkog “Mi” među građanima Bosne i Hercegovine danas uglavnom ovisi o zalaganju vlasti, političkih stranaka i, opet ističemo, intelektualne elite, a preduvjet za zajedničko pregnuće na tom planu jeste stvaranje opsežnog svenacionalnog dijaloškog diskursa. ♦

Abstract

The first section of this paper provides a brief overview of the definition of nation, the origins and emergence of nation-states and the basic factors that led to their creation. It goes on to discuss the issue of nation-building, the actors in the process, and the obstacles in the way of building and sustaining a nation-state. The final section of the paper deals with aspects of this issue and the challenges of national identity in the society of Bosnia and Herzegovina.